

ปัญหาและความเป็นมา

พุทธศาสนามีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่กว่า 2,000 ปี ได้รับการยอมรับนับถือและดำรงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ พุทธศาสนานั้นไทยเรารู้จักกันว่าเป็นศาสนาประจำชาติ การถืออย่างนี้เป็นประเพณีที่สืบต่อกันมา โดยถูกต้องตามสมควรแก่เหตุ คือ การที่พุทธศาสนากับชนชาติไทยได้มีความสัมพันธ์กันแนบแน่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทยเรื่อยมาด้วยกันกับความเป็นมาของพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่ที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็นับถือพุทธศาสนาตลอด จนกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพุทธศาสนา ในด้านวัฒนธรรมนั้นวิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพุทธศาสนาตลอดเวลายาวนาน ไม่ว่าจะเป็นความประพฤติ การบำเพ็ญกิจหน้าที่และการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยทุกระดับ (พระเทพเวที, 2532 : 1-2) ชีวิตของคนไทยผูกพันอิงอาศัยกับพุทธศาสนาตลอดตั้งแต่เกิด มีชีวิตอยู่จนตายไป กลายเป็นเครื่องหล่อหลอมกลั่นกรองนิสัยใจคอพื้นฐานคนไทยให้มีลักษณะเฉพาะเรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมไทย

คนไทยร้อยละ 80 ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนาโดยนิตินัย แต่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นหัวใจแท้ของพุทธศาสนาน้อยไป จำนวนหนึ่งเชื่อในไสยศาสตร์ เวทมนต์คาถา เครื่องรางของขลัง จำนวนหนึ่งยังเข้าใจประเด็นคำสอนที่เป็นหัวใจหลักของพุทธศาสนาที่แตกต่างกันหลาย (ชำเลือง วุฒิจันทร์, 2524 : 25-26) ชาวพุทธมีศรัทธาต่อรูปธรรมหรือบุคลาธิษฐานอันเป็นกระพี้มากกว่าที่จะศรัทธาต่อสังขารอันวิเศษซึ่งเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา มรดกแห่งความเชื่อและความศรัทธาดังกล่าวนี้อาจเป็นสิ่งซึ่งพุทธศาสนิกชน ได้รับช่วงสืบต่อกันมาจนพุทธศาสนาเกิดมีลักษณะใหม่เป็นต้นว่า ผู้ใดถือคัมภีร์อยู่ในมือ ผู้นั้นได้สัมผัสพระธรรม ผู้ใดอ่านท่องพระบาลีได้ ผู้นั้นเป็นผู้ธรรมเอกลักษณ์ของพุทธศาสนากลายเป็นจากนามธรรมมาเป็นวัตถุธรรม พุทธศาสนาอันเป็นดวงประทีป คือปัญญาส่องวิถีทางศาสนิกชนให้รุ่งโรจน์ ค่อย ๆ ริบหรี่ลงในรูปของ "ประเพณี" และ "ตำนาน" จุดเริ่มต้นของความเชื่อชาวพุทธกำลังจะเริ่มจากจุด "ความเชื่อที่ขาดแสงสว่าง" และจุดหมายปลายทางก็คงอยู่แค่ "สวรรค์" และถ้าแสงสว่างจรมืดลงจริง ๆ สวรรค์ก็บนราก็คงแยกกันไม่ออก (สุทธวิงส์ พงศ์ไพบูลย์, 2519 : 1-2) คำกล่าวนี้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ชาวพุทธส่วนใหญ่ถูกวัตถุนิยม และความเชื่อแบบอื่น ๆ มาครอบงำปิดบังพุทธศาสนาที่แท้เอาไว้ มักหลงผิดในปาฏิหาริย์

เครื่องรางของขลัง เชื่อและปฏิบัติตามประเพณีที่สืบทอดกันมา นิยมในพิธีกรรม ไม่สนใจในพระธรรม คำสั่งสอนอันแท้จริง และไม่คอยรับฟังคำสั่งสอนที่ถูกต้อง

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาคู่บ้านคู่เมืองของไทยมาแสนนาน คนไทยเมื่อเกิดมาพอรู้ความก็มักจะบอกว่า ตัวเองนับถือศาสนาพุทธ โดยยังไม่เข้าใจอะไรลึกซึ้งนัก เรียกว่า นับถือไปตามปู่ตาชาย เป็นประเพณีดั้งเดิมเรื่อยมา และเมื่อพุทธศาสนามีความสำคัญในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงหลักคำสอนที่เป็นหัวใจแห่งของพุทธศาสนา เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง การที่คนไทยส่วนมากนับถือพุทธศาสนาตามประเพณีเพราะขาดความรู้จริง และผลจากการพัฒนาในปัจจุบันนี้ นอกจากจะไม่ทำให้ชีวิตของคนส่วนใหญ่ดีขึ้นอย่างแท้จริงแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหามานับประการที่เป็นการลดทอนความเป็นมนุษย์ ทำลายสันติสุข เบียดเบียนสภาพชีวิตและธรรมชาติแวดล้อมอย่างรุนแรง เนื่องจากการพัฒนาทางสภาพแวดล้อมภายนอกกับสภาพภายในจิตใจสวนทางกัน ทางด้านวัตถุเจริญขึ้น แต่สภาพจิตใจเสื่อมลง คนส่วนมากยึดติดในวัตถุ ชีวิตดำเนินอยู่ด้วยกิเลสตัณหา มีความทุกข์อยู่ตลอดเวลา จึงควรทำให้คนหันมาสนใจศาสนากันมากขึ้น เพื่อหาสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และเข้าใจคำสอนที่ถูกต้องเพื่อนำไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

พระธรรมคำสอนของพุทธศาสนามีอยู่ด้วยกันมากมายหลายเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนเรา แต่สามารถที่จะสรุปรวมความได้ว่า ล้วนกล่าวถึงเรื่องความทุกข์ ชีวิตที่เต็มไปด้วยความทุกข์ จนมีคนกล่าวว่า พุทธศาสนามีลักษณะเป็นทุกข์นิยม เมื่อมีความทุกข์ก็ต้องหาทางดับทุกข์ เพื่อบรรลุถึงความสุขสูงสุด ต้นเหตุของความทุกข์นั้นก็คือตัวตนหรือตัวเรานั้นเอง ตัวตนหรืออัตตาหมายถึงความเป็นตัวตน เป็นเขา เป็นเรา ซึ่งเรื่องของตัวตนนี้มีกล่าวไว้ในพุทธพจน์มากมาย เช่น

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ เพราะว่า บุคคลฝึกฝนตนดีแล้วย่อมได้ ที่พึ่งอันได้โดยยาก บุคคลไม่ควรเอาประโยชน์ของผู้อื่นแม้มาก มาทำลายประโยชน์ของตนเองให้พินาศไป รู้จักประโยชน์ของตนเองแล้ว ควรชวนชวายเฉพาะประโยชน์ของตนเท่านั้นก่อน (พ.ธ. 25/180/63-64) เป็นต้น

แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงกล่าวถึงอนัตตา ซึ่งหมายถึงความไม่ใช่ตัวตนเช่นที่กล่าวไว้ในหลักไตรลักษณ์ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

อนิจจัง หมายถึง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน เพราะมีแล้วไม่มี เกิดแล้วดับไปไม่สามารถรักษา ประคับประคองไว้ได้ เมื่อบุคคลรู้เห็น ด้วยปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริงแล้วย่อมเบื่อหน่ายในขั้น ๕ หรือ เบญจขันธ์ที่มีการเกิดในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลางและดับไปในที่สุด ย่อมรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจด้วยอำนาจ กำหนดรู้จักเบญจขันธ์ว่าเป็นทุกข์ เป็นต้น (ธ.อ. 7/63)¹

1. คำบาลีอธิบายคำ "อนิจจัง" ว่า ภิกขเว กามภวาทิสฺส สพฺเพปิ สงฺขารา หุตฺวา อภาวตฺถเน อนิจฺจา เอว ฯ กามภวาทิสฺส อุปฺปนฺนา ขนฺธา ตตฺถ ตตฺถเว นิรุชฺชนฺโต อนิจฺจาติ ยथा วิปฺสฺสนาปญฺญา ยปฺสฺสติ, อถ อิมฺสมิ ขนฺธปริหฺรณทุกฺเข นินฺพิฺนฺทตฺติ นินฺพิฺนฺทนฺโต ทุกฺขปริชานนาทิวเสณ สจฺจานิ ปฏิวิชฺฌตฺติฯ

ทุกขัง หมายถึง ความทนได้ยาก (ทุกข์) เพราะถูกปัจจัยที่เป็นข้าศึกบีบคั้น อ่ำยี้ เบียดเบียน จนทนไม่ได้ ทนได้ยากแสนยาก เมื่อบุคคลรู้เห็นเบญจขันธ์หรือขันธ์ 5 เป็นทุกข์ ด้วยปัญญาที่แจ่ม เห็นจริง ย่อมเมื่อหน่าย ในเบญจขันธ์ย่อมรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ด้วยอำนาจกำหนดรู้จักทุกข์ว่าเป็น สภาวะที่ทนได้ยาก (ธ.อ. 7/63)¹

อนัตตา หมายถึง ความเป็นสภาวะที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะไม่อยู่ในอำนาจของใคร ชัดต่อความเป็นตัวตน ว่างเปล่า และหาเจ้าของไม่ได้ เมื่อบุคคลรู้เห็นสังขตธรรมและอสังขตธรรมเป็นสัจจธรรม ด้วยปัญญาที่รู้เห็นแจ่มเห็นจริง จึงไม่ยึดมั่นถือมั่น จนหมดคำว่า “ตัวกู ของกู” หรือไม่เห็นแก่ตัว (ธ.อ. 7/64)²

ทั้งเรื่องตัวตนและมีใช่ตัวตนที่ยกมานี้ จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงทั้งเรื่องอัตตาและอนัตตา ซึ่งมีความขัดแย้งกัน ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์ว่า ในเมื่อมีความขัดแย้งกันแล้วควรที่จะเชื่อตามมติใด ความจริงเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าสอนให้คนเห็นแก่ตัวหรือไม่อย่างไร และในทัศนะของพุทธทาสภิกขุก็มีคำกล่าวที่ว่า “ตัวกู ของกู” ซึ่งในความหมายโดยแท้จริงแล้วเป็นอย่างไร มุ่งแสดงให้เห็นถึงความเห็นแก่ตัวหรือไม่ ทั้งนี้ทั้งนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่า ประเด็นปัญหานี้คงจะมีอิทธิพลต่อปรัชญาและการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมาก จึงควรที่จะศึกษากันอย่างละเอียด โดยการมองผ่านทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ในฐานะที่ท่านเป็นตัวแทนพุทธศาสนิกชนที่เน้นการปฏิบัติที่เคร่งครัดในธรรมวินัย ตัดความเชื่อที่งมงายในไสยศาสตร์เครื่องรางของขลัง

เนื่องจากปัญหาความเชื่อที่ประชาชนมีต่อพระพุทธศาสนาลดน้อยถอยลง ความประพฤติที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์หยาบคายลงย่อหย่อนต่อพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ผู้วิจัยเกิดความตั้งใจแน่วแน่ที่จะค้นคว้าและนำธรรมจากพระไตรปิฎกมาปฏิบัติ เพื่อให้ได้ความรู้ที่ถูกต้องตามพุทธโอวาท และเป็นแนวทางนำไปสู่การปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน เพื่อขจัดความงมงายและความเข้าใจไขว่เขวต่าง ๆ การทำวิจัยครั้งนี้ก็เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง มีความชัดเจนในเรื่องดังกล่าวยิ่งขึ้น และเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้าต่อไปอีกด้วย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสาร

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์หลักอนัตตาในทัศนะพุทธทาสภิกขุสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 หัวข้อ

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักอนัตตาในทัศนะของนักคิดทางพุทธศาสนาทั่วไป

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักอนัตตาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

1. คำบาลีอธิบายคำ “ทุกขัง” ว่า ภิกขเว สหุเพปิ ขนฺธา ปฏิปปีนฺตฺเถน ทุกฺขา เอว ๆ ยทา วิปฺสฺสณ ปญฺญาปฺสฺสตี อถ อิมสฺมี ขนฺธปริหฺรณทุกฺขेष นินฺพิทุทฺทโต ทุกฺขปริชานนาทิวเสณ สจฺจานี ปฏิวิพฺสนฺติฯ

2. คำบาลีอธิบายคำ “อนตฺตา” ว่า อนตฺตาตี มา ชีรฺนฺตุ มา นียนฺตฺติ วเสว ตฺตฺตฺตฺ น สกฺกาตี อวสวตฺตฺนตฺตฺเถน อนตฺตา สฺสญฺญา อสฺสามิกา อนิสฺสราตี อตุโถฯ

1.1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักอนัตตาในทัศนะของนักคิดทางพุทธศาสนาทั่วไป

พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณและคณะ (2533 : 55-56) ได้กล่าวถึงหลักธรรมเรื่องอนัตตาว่า ชีวิตของบุคคลแต่ละคนพร้อมทั้งโลก ไม่มีอะไรเลยนอกจากกระบวนการแห่งปรากฏการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลง อันรวมลงในขั้น 5 กระบวนการนี้จะดำเนินต่อไปตราบนานเท่าที่ยังมีปัจจัยให้มันอยู่ ขั้น 5 ไม่ใช่อัตตและขั้น 5 ไม่เป็นสมบัติของอัตตา เมื่อพิจารณาในแง่ที่ว่า เป็นของไม่เที่ยง และความเกิดด้วยอาศัยปัจจัยแห่งสภาวะธรรมทั้งหลายประชุมกัน ความเชื่อในเรื่องอัตตาไม่ว่าจะเป็นแบบไหนจะต้องถูกถือว่าเป็นความหลงผิดทั้งสิ้นเปรียบเสมือนสิ่งที่เรากำหนดเรียกว่า “บ้าน” เป็นแต่เพียงคำกำหนดเรียกเพื่อความสะดวกสำหรับสัมภาระต่าง ๆ ที่นำมาประกอบกันเข้าด้วยกันตามแบบอันใดอันหนึ่ง เพื่อที่จะปิดกันไว้ซึ่งที่ว่างส่วนหนึ่ง หามีสักที่เป็นตัวตนนั้นต่างหากในสภาวะความเป็นจริงไม่ฉันใดฉันนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า สัตว์ หรือตัวตน หรือนุคคลหรือโดยเชื่อว่าเรา ไม่มีอะไรนอกจากการรวมลงแห่งปรากฏการณ์ทางรูปและนาม และหาความมีอยู่อย่างแท้จริงด้วยตัวของมันเองไม่

สิริวัฒน์ คำวันสา (2529 : 29) กล่าวถึงหลักอนัตตาว่า ได้แก่ความเป็นของไม่ใช่นอน ไม่ใช่ของแท้ เป็นการสมมติเพื่อการเข้าใจหรือเพื่อให้รับรู้กันโดยทั่วไปเท่านั้น คำว่า “คน” ที่เราใช้กันอยู่ทุกวันนี้เป็นผลรวมของส่วนประกอบ (Factor) ต่าง ๆ ที่มีอยู่และเป็นไปตามวัฏจักรของมันคือเป็นกระแสหรือกระบวนการที่เกิดดับทดแทนกันอยู่ทำให้เรามองเห็นว่า เป็นคน เป็นก้อน เป็นวัตถุ เช่น น้ำที่ไหลอยู่ในแม่น้ำเรามองว่าเป็นอันเดียวกัน แต่แท้จริงน้ำมันก็อาจแยกจากกันเป็นดัง เป็นแก้ว แม้กระทั่งเป็นอนุ ปริมาณ จนไม่เหลือเป็นน้ำ ตัวเราก็คือ กาย รูปร่าง หรือชีวิตร่างกายของเรา ถ้ามองโดยแยกส่วน จะเห็นว่า เป็นเพียงการผสมส่วนของขั้น 5 เมื่อปรากฏเป็นตัวตน เราก็เรียกว่าคนเป็นตัวเขา ตัวเรา แต่ถ้ามองอย่างละเอียดลึกซึ้งอย่างพุทธญาณแล้ว จะเห็นว่า ทั้งหมดนี้เป็นอนัตตาเอาตัวจริง ๆ ไม่ได้ และไม่สามารถให้เป็นอยู่เป็นไปตามต้องการได้

สาวก (นามแฝง) (2536 : 39) กล่าวว่า อนัตตาคือภาวะแห่งความมิใช่ตนเพราะว่าสรรพสิ่งทั้งหลายไม่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ต้องประกอบขึ้นด้วยสิ่งอื่น ๆ ไม่น้อยกว่า 2 สิ่งขึ้นไปและแปรปรวนเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สังคม วรรณิสสร (2518 : 174) กล่าวถึงอนัตตาว่า อนัตตาคือรู้ลักษณะว่าสิ่งทั้งปวงที่เกิดจากเหตุปัจจัยทั้งหมดเป็นของไม่มีตัวตน คือดำรงอยู่ และเป็นอยู่ตามลักษณะของมันเองโดยธรรมชาติ ไม่เป็นตัวหรือของของใครทั้งสิ้น สิ่งทั้งปวงหรือสังขารทุกชนิดไม่มีตัวตน เป็นแต่สมมติขึ้น เพื่อให้เข้าใจตามความหมายเท่านั้น ไม่มีอำนาจบังคับบัญชาได้

สวนพระเทพเวที (2538 : 6) ได้กล่าวถึงอนัตตาไว้เหมือนกันว่า อนัตตา คือความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง

1.2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักอนัตตาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

จากการศึกษาเอกสารที่แสดงแนวความคิดของพุทธทาสภิกขุสามารถที่จะสรุปได้ว่า อนัตตา แปลว่า ไม่ใช่ตัวตน มีความหมายว่า ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งประเภทที่เป็นสังขารและไม่ใช่สังขาร ไม่มีความหมายหรือลักษณะอันใดที่จะทำให้เราถือเป็นหลักได้ว่า มันเป็นตัวเป็นตน ถ้าเราเห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนถูกต้องแล้ว ความรู้สึกที่ไม่มีตัวตนจะเกิดขึ้นมาเองในสิ่งทั้งปวง แต่ที่เราไปหลงเห็น หรือ หลงสำคัญว่า เป็นตัวเป็นตนนั้น เพราะความไม่รู้ ไม่เห็นอย่างถูกต้องตามที่เป็นจริงว่า อะไรเป็นอะไร นั้นเอง

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุมาลี ฉิมตระกูล (2520) ได้สรุปไว้ว่า นิกายใหญ่ที่สำคัญ 2 นิกาย ของพุทธศาสนา คือ นิกายหินยาน (เถรวาท) ซึ่งเป็นนิกายดั้งเดิม และมหายานอาชริยวาท ซึ่งเป็นนิกายที่เกิดขึ้นภายหลัง นาคารชุนเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิสุนยวาทหรือมาธนยมิก ซึ่งเป็นนิกายย่อยที่สำคัญของมหายาน นาคารชุนเสนอความคิดที่แปลกใหม่ขึ้นในพุทธศาสนา คือ เรื่องสุนยตา สุนยตามีได้หมายถึงความว่างเปล่า แบบไม่มีอะไรเลย แต่หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ไม่มีสาระที่เป็นของตัวเองในการมีอยู่ ต้องอาศัยสิ่งอื่นเป็นเหตุและปัจจัยในการมีอยู่ ฉะนั้นนาคารชุนจึงสรุปว่า ทุกอย่างเป็นสูญ โดยใช้วิธีวิภาษวิธี คือการพิจารณาด้วยเหตุผลโดยใช้หลักการของทฤษฎีนั้น ๆ แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่มีอยู่ในตัวเอง โดยการชักค้ำฝ่ายตรงข้ามให้จนด้วยเหตุผล ทุกทฤษฎีจะถูกหมุนกลับให้ขัดแย้งในตัวเอง

ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา (2517) กล่าวว่า พุทธปรัชญาเป็นปรัชญาที่สอนเกี่ยวกับเรื่องของการแปรสภาพ (becoming) ซึ่งอยู่ในรูปของกระบวนการ (process) ในขั้นปรมาตม์ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า สิ่งทั้งปวงในโลกแห่งสังขตธรรม หรือโลกแห่งปรากฏการณ์นี้มีแต่ความแปรปรวน เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คำสอนจากพระไตรปิฎก พระองค์ทรงสอนว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ซึ่งเป็นคำสอนที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากลัทธิปรัชญาอื่น ๆ โดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม พุทธปรัชญาได้กล่าวถึงอัตตาไว้บ้าง แต่ก็อยู่ในระดับสมมติอัตตา ไม่ใช่ปรมาตม์อัตตา ในสังคมโลกียะซึ่งยอมรับในสมมติอัตตานั้น คำสอนเรื่อง อนัตตามีประโยชน์ในแง่ที่ทำให้ผู้ที่มีความเข้าใจเรื่องอนัตตาเป็นอย่างดีเป็นคนเห็นแก่ตัวน้อยลง หรือปราศจากความเห็นแก่ตัว การเข้าถึงหลักอนัตตาก็ทำให้เกิดเมตตาที่บริสุทธิ์อันเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ปราศจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ปราศจากอวิชชาไม่หวังผลดีอันจะเกิดแก่ตัวเอง แต่มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นพ้นทุกข์ และมีความสุขอย่างจริงใจ

วิสิทธิ์ วิสัยวงศ์ (2533) กล่าวว่า พุทธปรัชญาจัดเป็นอนัตตวาท คือสอนว่าทุกสิ่งล้วนเป็นอนัตตา และในการอธิบายความหมายของอนัตตานั้น พุทธปรัชญาเริ่มจากการวิเคราะห์ส่วนประกอบของชีวิตมนุษย์ คือ เบญจขันธ์ อันเป็นส่วนหนึ่งของสังขตธรรม เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า ส่วนประกอบของชีวิตนั้นไม่มีส่วนไหนที่เที่ยงแท้ถาวร ความมีอยู่ของมันประกอบด้วยเหตุปัจจัย และเมื่อแยกแต่ละส่วนออกเป็นส่วนย่อย ๆ ก็ไม่มีส่วนใดเป็นตัวยืนพื้น และทุกส่วนย่อยนั้นก็ยังมีลักษณะที่ไม่เที่ยงแท้ถาวร พอที่จะเรียกว่าเป็นตัวคนได้ ตัวคนบุคคล เรา เขา เป็นเพียงสมมติบัญญัติ แต่ในขั้นปรมาตมแล้ว สิ่งที่ถูกปรุงแต่งทั้งหมดไม่มีอยู่จริง อนัตตาเป็นลักษณะร่วมของสังขตธรรมและอสังขตธรรมหรือนิพพาน นิพพาน คือภาวะที่พ้นจากการปรุงแต่ง ทั้งจากความเชื่อเรื่องอดีตหรือโศล และความยึดถือว่าตัวตน ของฉัน เพราะความเชื่อและความยึดถือนั้นล้วนเป็นทรศนะที่ยึดจากความเป็นจริง และยังผลให้เกิดความทุกข์อยู่รำไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องอดีต และอนัตตาให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง
2. เพื่อเข้าใจพุทธภายิตที่กล่าวถึงเรื่องอดีตและอนัตตาอย่างชัดเจน
3. เพื่อศึกษาทัศนะของพุทธทาสภิกขุจากคำสอน เรื่อง “ตัวกู ของกู”
4. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องอดีต และอนัตตา ความหมายของพุทธปรัชญาและพุทธทาสภิกขุ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. จะทำให้เข้าใจขอบเขตของอดีตและอนัตตาอย่างแท้จริง
2. จะได้เข้าใจพุทธภายิตบางข้อที่เน้นเรื่องอดีตและอนัตตา
3. ทำให้ทราบถึงทัศนะของพุทธทาสภิกขุจากคำสอนเรื่อง “ตัวกู ของกู”
4. จากการศึกษาเปรียบเทียบทำให้ทราบทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ว่าเป็นอย่างไรเหมือนหรือแตกต่างกับทัศนะเดิมในพุทธปรัชญาอย่างไร
5. เป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาเรื่องหลักอนัตตา และอาจใช้เป็นเอกสารอ้างอิงสำหรับผู้ที่ต้องการจะทำการวิจัยแนวนี้ให้กว้างขวางออกไป

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยนี้จำกัดอยู่เฉพาะคำสอนเรื่องอนัตตาในแง่ทฤษฎีที่ไม่เกี่ยวกับแง่ของการปฏิบัติ เนื้อหาเรื่องที่จะศึกษาในงานวิจัยนี้ได้แก่ เรื่องขันธ 5 ไตรลักษณ์ ปฏิจจนุปบาท โดยศึกษารายละเอียดจากพระไตรปิฎก คัมภีร์รุ่นอรธกถาจารย์ และงานเขียนของพุทธศาสนิกชน ทำการศึกษาในแง่ที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธปรัชญาดังกล่าว แต่ไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดในทุกแง่ เพราะศึกษาเฉพาะเรื่องหลักอนัตตา

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยมิได้มุ่งที่จะตีความงานเขียนของพุทธศาสนิกชนว่าเป็นอย่างไร เพียงแต่มองประเด็นปัญหาและศึกษาจากทัศนะของท่านเท่านั้น และมิได้ตัดสินว่าความคิดของท่านถูกหรือผิด หรือมีความคิดดีกว่าคนอื่น เพียงแต่ทำการศึกษาวิเคราะห์ไปตามเหตุผลที่น่าจะเป็นเท่านั้น การวิจัยนี้ได้กล่าวเลยไปถึงแนวปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ที่มีแนวปฏิบัติเป็นกิจวัตร เพียงแต่ต้องการศึกษาวิเคราะห์วิจัยหลักคำสอนที่เป็นตัวทฤษฎีและมีผู้เข้าใจผิดพลาดกันอยู่มากมาย จะได้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นจริง โดยงานวิจัยนี้เพื่อประกอบการพิจารณาว่าจะตีความไม่ให้อำนาจการปฏิบัติ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศูนยตา หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ไม่มีสาระที่เป็นของตนเองในการมีอยู่ ต้องอาศัยสิ่งอื่นเป็นเหตุและปัจจัยในการมีอยู่

อนัตตา หมายถึง ความมิใช่ตัวตน

เถรวาท หมายถึง วาฑะหรือลัทธิของพระเถระ เป็นนิกายพุทธศาสนาฝ่ายใต้ ซึ่งถือตามคติที่พระอรหันต์พุทธสาวกได้วางหลักธรรมวินัยเป็นแบบแผนไว้เมื่อครั้งปฐมสังคายนา ได้แก่ พุทธศาสนาอย่างที่น่าเชื่อถือแพร่หลายในประเทศไทย พม่า ลังกา ลาว กัมพูชา

อภยวาท หมายถึง วาฑะหรือลัทธิของอาจารย์ เป็นนิกายพุทธศาสนาฝ่ายเหนือ ซึ่งถือตามคติที่พระสัมพุทธเจ้าได้วางหลักธรรมวินัยเป็นแบบแผนไว้เมื่อครั้งพุทธสังคายนา ได้แก่ พุทธศาสนาอย่างที่น่าเชื่อถือแพร่หลายในทิเบต จีน ญี่ปุ่น เวียดนาม

พุทธปรัชญา หมายถึง ระบบความคิดทางพุทธศาสนา

พุทธศาสนา หมายถึง หลักธรรมวินัยที่เน้นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อนำไปสอนเป็นหลักปฏิบัติที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้แหล่งข้อมูล 2 แหล่งคือ

1.1. ข้อมูลชั้นที่ 1 (First Source) ได้แก่คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ผลงานของพุทธทาสภิกขุที่ปรากฏอยู่ในสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และเอกสารที่เป็นข้อมูลได้ เช่น วารสารพุทธศาสนศึกษา, เทปบรรยายธรรมะ ของพุทธทาสภิกขุ

เอกสารที่ใช้เป็นหลักในการวิจัย ได้แก่ หนังสือชุดธรรมโฆษณ์ของพุทธทาสภิกขุ พจนานุกรมพุทธศาสน์ของพระเทพเวที ฉบับประมวลธรรม และพุทธธรรม

1.2. ข้อมูลชั้นที่ 2 (Second Source) ได้แก่คัมภีร์อรรถกถาจารย์รุ่นหลังที่เกจิอาจารย์ได้รจนาไว้ เช่น มังคลัตถทีปนี ปกรณ์วิเศษวิสุทธิมรรค เป็นต้น หนังสือพุทธปรัชญา พุทธศาสนาของนักคิดทางปรัชญา ซึ่งเป็นที่ยอมรับแพร่หลาย เช่น หนังสือศาสนวิทยาของศาสตราจารย์แสง จันทร์งาม หนังสือพุทธปรัชญาพื้นฐานของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หนังสือพุทธปรัชญา พุทธศาสนาของนักคิดทางปรัชญาที่เป็นที่ยอมรับแพร่หลาย และได้รวบรวมจากหนังสือบทความต่าง ๆ ที่มีผู้เขียนวิเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับหลักกอนัดดา เช่น งานวิจัยด้านพุทธปรัชญาของสุวรรณา สดอานันท์ บทความเกี่ยวกับพุทธปรัชญาของสมภาร พรหมทา, เนื่องน้อย บุญเนตร เป็นต้น โดยการนำเอาข้อมูลเหล่านั้นมาเรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในการทำวิจัยนี้

แหล่งข้อมูล

- หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- หอสมุดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยนี้ จะศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารรวมทั้งงานเขียนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามหัวข้อที่กำหนด แล้วทำการวิเคราะห์เชิงปรัชญา ตามหลักตรรกวิทยาาระบบนิรนัย เพื่อให้ได้มาซึ่งความสมเหตุสมผล และน่าเชื่อถือของข้อมูล

ตรรกวิทยาแบบนิรนัยคือ การอ้างเหตุผลที่ข้อสรุปเป็นจริง เพราะการยอมรับข้ออ้าง (ว่าเป็นจริง) ซึ่งหมายความว่า ถ้าข้ออ้างทุกข้อของการอ้างเหตุผลเป็นจริงแล้วข้อสรุปก็จำเป็นต้องจริงด้วย (จะเป็นเท็จไม่ได้) หรืออาจกล่าวสั้น ๆ ว่า การอ้างเหตุผลที่ข้อสรุปเป็นจริงตามเงื่อนไขของข้ออ้าง

3. การนำเสนอ

การนำเสนอรายงานการวิจัยนี้เป็นแบบบรรยายวิเคราะห์ตามหลักปรัชญา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 บท คือ

บทที่ 1 บทนำ

เสนอกรอบความคิดกว้าง ๆ ในการมองประเด็นปัญหาเพื่อทำการวิจัย

บทที่ 2 หลักอนัตตาในพุทธปรัชญา

กล่าวถึงความเป็นมาของหลักธรรมสำคัญในพุทธศาสนา ที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์แนวพุทธปรัชญา เช่น ขันธ ๕ ไตรลักษณ์ ปฏิจสงมุปรบาท อธิบายความเป็นอัตตา (ตัวตน) และอนัตตา (ความมิใช่ตัวตน) อย่างถูกต้องชัดเจน โดยอาศัยหลักฐานสำคัญคือพระไตรปิฎก และการศึกษาโดยนักคิดนักปรัชญาทั้งหลายที่เป็นประโยชน์

บทที่ 3 หลักอนัตตาในทัศนะพุทธทาสภิกขุ

เสนอหลักอัตตาและอนัตตาในทัศนะพุทธทาสภิกขุและเปรียบเทียบแนวคิดของท่านกับทัศนะของพุทธปรัชญา

บทที่ 4 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ